

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.7:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.4/11>

Пука М. П.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті визначаються основні напрямки впливу повсюдної цифровізації та запровадження нових технологій на формування правових засад електронної комерції в глобальному контексті. Дослідження охоплює аналіз національного законодавства у сфері регулювання електронної комерції в умовах цифрової економіки. Зокрема, автором розглядається те, яким чином цифрові технології впливають на ключові аспекти правового регулювання, включаючи укладення та виконання електронних договорів, ідентифікацію сторін, захист персональних даних та кібербезпеку, а також вирішення спорів у транскордонних операціях.

Особлива увага у статті приділяється впливу блокчейн-технологій на прозорість та дійсність електронних транзакцій, потенціалу смарт-контрактів для автоматизації правовідносин та викликам, що постають перед законодавцем щодо їхнього правового визнання. Також аналізується роль штучного інтелекту у персоналізації послуг, автоматизації процесів та зборі даних, що породжує нові питання щодо відповідальності, недискримінації та етичних аспектів його застосування в електронній комерції.

Стаття розкриває проблеми юрисдикції та екстериторіального застосування національних норм у контексті глобальної природи електронної комерції. Розглядаються ініціативи національних регуляторів, спрямовані на гармонізацію законодавства та вироблення узгоджених з міжнародним правом підходів до регулювання нових цифрових явищ. На підставі проведеного наукового аналізу запропоновано напрямки подальшого розвитку правових механізмів, які б відповідали динамічним змінам у сфері цифрових технологій та сприяли сталому розвитку електронної комерції в глобальному контексті. Висновки статті є актуальними для законодавців, юристів, підприємців та дослідників, зацікавлених у розумінні правових аспектів сучасної цифрової трансформації.

Ключові слова: цифровізація, нові технології, глобальний вимір, правові засади, електронна комерція.

Постановка проблеми. У сучасному світі, що стрімко глобалізується, електронна комерція зазнає значних трансформацій під впливом цифровізації та появи нових технологій, таких як блокчейн, штучний інтелект (ШІ) та розширені аналітичні інструменти. З огляду на таке, дослідження правового регулювання електронної комерції в умовах глобалізації є актуальним, оскільки воно спрямоване на розробку ефективних правових механізмів, які зможуть забезпечити стабільний розвиток цифрової економіки,

захист учасників ринку та інтеграцію України у світові цифрові торговельні системи в умовах безперервних технологічних змін та геополітичної турбулентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання правового регулювання цифрових технологій досліджували такі вчені, як В. Батриченко, К. О. Дзюбина, Р. Еннан, Ю. Кругул, Р. Б. Тополевський, М. М. Юрченко та ін. Разом з тим, незважаючи на значний інтерес до правового регулювання електронної комерції, деякі сфе-

ри, що безпосередньо стосуються впливу нових технологій у глобальному контексті, залишаються недостатньо вивченими.

Постановка завдання. Мета дослідження – комплексний аналіз впливу цифровізації та нових технологій на формування та трансформацію правових засад електронної комерції у глобальному вимірі, а також розробка рекомендацій щодо адаптації правового регулювання до сучасних технологічних викликів. Завданнями дослідження є: 1) проведення аналізу сучасного стану національного правового регулювання електронної комерції в умовах зростаючої цифровізації; 2) дослідження правових механізмів впливу блокчейн-технологій та ШІ на юридично значущі аспекти електронних комерційних операцій, включаючи укладення та виконання смарт-контрактів, захист даних, ідентифікацію сторін та вирішення спорів; 3) визначення напрямів гармонізації та уніфікації правових підходів до регулювання електронної комерції в умовах глобалізації з урахуванням нових технологій, а також розробка практичних рекомендацій для удосконалення національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Правові засади використання цифрових технологій в електронній комерції в Україні визначаються кількома ключовими законодавчими актами та нормативними документами. Основними є Закон України «Про електронну комерцію» [1], а також Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) [2], Закон України «Про платіжні послуги» [3] та ін. Окремо необхідно звернути увагу на положення Закону України «Про віртуальні активи», який хоча ще не набрав чинності (з огляду на невнесення відповідних змін до Податкового кодексу України), проте, заклад основ щодо визначення правового статусу віртуальних активів як нематеріальних благ, що мають вартість та є об'єктом цивільних прав. Указаний Закон встановлює основи державної політики у сфері обігу віртуальних активів, визначає права та обов'язки учасників ринку [4].

Аналіз вищенаведених актів національного законодавства засвідчує, що сучасний стан законодавчого регулювання технологій блокчейн та ШІ, а також інших новітніх технологій в електронній комерції в Україні можна охарактеризувати як такий, що активно формується, але все ще перебуває на початковій стадії порівняно з деякими провідними країнами та регіонами. Так, в Україні зроблено спробу регулювання порядку укладення та виконання смарт-контрактів. Хоча безпосеред-

нього та всеосяжного законодавчого регулювання смарт-контрактів як окремого виду правочинів в Україні наразі немає, проте, ЦК України допускає електронну форму правочину, а Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [5] визнає електронний підпис. Утім, специфіка автоматизованого виконання смарт-контрактів потребує окремого розгляду, особливо в частині їхнього примусового виконання та відповідальності.

Що стосується регулювання ШІ, зокрема й в електронній комерції, то в Україні відсутній спеціальний закон у цій сфері. Водночас, основним програмним документом, що визначає пріоритетні напрямки розвитку ШІ, передбачає розробку національної стратегії розвитку ШІ до 2030 року є Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні [6], яка, однак, є рамковим документом, що закладає основи використання ШІ в електронній комерції, але не є законом прямої дії. Зокрема, питання розробки такого Закону є особливо актуальною в аспекті відповідальності за рішення та дії ШІ-систем, особливо у випадках заподіяння збитків або порушень прав споживачів в електронній комерції. Окрім того, налагодження комунікації, укладення угод через ШІ-ботів потребують чіткого визначення відповідальної сторони.

Що стосується інших цифрових технологій в електронній комерції, досить фрагментарно їх використання урегульоване у Законі України «Про електронну комерцію» [1]. Цей Закон визначає базові поняття (електронна комерція, електронний договір, електронна угода), правовий статус продавця, покупця, постачальників послуг проміжного характеру.

Хоча вказаний Закон створив правове підґрунтя для розвитку електронної комерції в Україні, визначив юридичну силу електронних правочинів, однак, оскільки він був прийнятий до стрімкого розвитку багатьох сучасних технологій (ШІ), не містить спеціальних норм, що регулюють: 1) великі дані (Big Data), зокрема правила збору, обробки, використання та монетизації великих даних, особливо в контексті їхнього впливу на конкуренцію та приватність; 2) Інтернет речей (IoT), правові аспекти взаємодії пристроїв IoT в електронній комерції (наприклад, автоматичне замовлення товарів «розумним холодильником»), безпеку цих пристроїв та відповідальність за їхні дії; 3) віртуальну та доповнену реальність (VR/AR), що стає особливо актуальним з розвитком метавесесвітів та інтеграцією VR/AR в електронну

комерцію; 4) персоналізацію та профайлінг – хоча є загальні норми щодо захисту персональних даних, конкретніші положення щодо дозволених меж персоналізації та профайлінгу споживачів за допомогою новітніх технологій, особливо коли це може впливати на їхній вибір або ціни, потребують уточнення.

Таким чином, необхідно погодитися з деякими науковцями, які на основі аналізу зарубіжного досвіду у сфері регулювання електронної комерції (США та держав – членів ЄС), роблять висновок про те, що на відміну від законодавства деяких розвинутих країн, законодавство України містить незначну кількість норм, покликаних регулювати безпосередньо електронну комерцію [7, с. 217; 8, с. 144].

Досліджуючи питання правового регулювання цифрових технологій в електронній комерції, не можна оминати увагою Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [9], який не є безпосереднім регулятором електронної комерції в цілому чи окремих цифрових технологій (як-от блокчейн чи ШІ) як таких, проте, його головна мета – створення особливого правового режиму для ІТ-індустрії, покликаного стимулювати розвиток цифрової економіки в Україні.

Таким чином, положення цього Закону впливають на цифрові технології в електронній комерції опосередковано, створюючи сприятливі умови для компаній, які розробляють та впроваджують ці технології, і які потенційно можуть бути використані в електронній комерції. Зокрема, основне регулятивне значення цього Закону на сферу електронної комерції виражається у такому: 1) створення сприятливих умов для ІТ-бізнесу, оскільки основною метою цього Закону, як зазначено в його преамбулі, є створення сприятливих умов для розвитку високотехнологічних галузей економіки, що, своєю чергою, сприяє розробці та впровадженню новітніх цифрових технологій. Це включає і ті технології, які знаходять своє застосування в електронній комерції (наприклад, рішення на основі ШІ для персоналізації, аналізу даних, оптимізації логістики; блокчейн-рішення для безпечних платежів або відстеження товарів); 2) визначення видів діяльності резидентів Дія.City, які дають право компаніям отримати статус резидента Дія.City. Серед них є багато видів діяльності, пов'язаних з розробкою програмного забезпечення, дослідницькою діяльністю у сфері інформаційних технологій, кібербезпекою, створенням баз даних, наданням послуг з обробки даних, що

є основою для функціонування сучасної електронної комерції; 3) регулювання особливостей трудових відносин (гіг-контракти). Закон запроваджує новий вид правовідносин – гіг-контракти, що поєднують риси трудового договору та цивільно-правового договору, що дає ІТ-компаніям, які працюють над рішеннями для електронної комерції, гнучкіші можливості для залучення та оформлення відносин з висококваліфікованими спеціалістами (програмістами, розробниками ШІ-рішень, блокчейн-інженерами); 4) установлення особливих податкових умов резидентам Дія.City, зокрема податок на виведений капітал або податок на прибуток 9%, ПДФО для гіг-спеціалістів 5% та інші пільги, що стимулює значно знижує фінансове навантаження на ІТ-компанії; 5) установлення спеціального режиму захисту інвестицій шляхом встановлення гарантій захисту інвестицій резидентів Дія.City, що створює сприятливий інвестиційний клімат для розвитку інноваційних технологій, у тому числі тих, що можуть бути використані в електронній комерції [9].

Таким чином, хоча Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» безпосередньо не регулює цифрові технології в електронній комерції, як, наприклад, Закон України «Про електронну комерцію», проте, цей Закон створює сприятливе середовище (правове та податкове) для розвитку ІТ-індустрії загалом, що включає компанії, які розробляють та впроваджують інноваційні цифрові рішення (ШІ, блокчейн, аналіз даних тощо). Ці рішення, своєю чергою, знаходять широке застосування в електронній комерції, сприяючи її модернізації, підвищенню ефективності та безпеки.

Отже, у підсумку, необхідно зазначити, що національне законодавство в сфері електронної комерції та новітніх технологій знаходиться у стані динамічного розвитку. Хоча зроблені важливі кроки, зокрема щодо віртуальних активів, проте залишається значний обсяг роботи для адаптації правової системи до викликів, що створюються швидким технологічним прогресом.

Деякі науковці, визначаючи недоліки та перспективи подальшого розвитку правових засад електронної комерції в Україні, звертають увагу на те, що правове регулювання цього сегменту ускладнено швидкою зміною технологій і високим рівнем глобалізації економічних відносин [10, с. 87].

До того ж необхідно погодитися з думкою науковців, які вказують, що законодавством України майже не урегульовано питання інтеграції

блокчейну в різноманітні сфери електронної комерції, оскільки це вимагає від законодавців впровадження гнучких, прогресивних та ефективних правових рамок, які б сприяли інноваціям та забезпечували високий рівень захисту особистих даних та конфіденційності [11, с. 342].

Окрім того, на думку деяких експертів, потребує урегулювання запровадження такої технології як хешування, оскільки вона дозволить гарантовано захистити дані про кожного українця, внесені до реєстрів, від несанкціонованих змін [12, с. 143].

Досить обґрунтованою є також думка про те, що недосконалість правового регулювання ведення електронного бізнесу в Україні спричиняє неможливість отримання вітчизняними фізичними та юридичними особами онлайн-платежів за електронні товари, роботи чи послуги через міжнародні платіжні системи [13, с. 46].

Деяким покращенням у цій сфері сприяло прийняття Закону України «Про платіжні послуги» [3], що став ключовим регуляторним актом, який суттєво модернізує платіжний ринок України та має прямий і значний вплив на цифрові технології в електронній комерції. Він є імплементацією норм європейських директив (PSD2 – Друга платіжна директива та EMD – Директива про електронні гроші). Зокрема, завдяки ухваленню цього Закону в Україні:

1) суттєво розширено перелік платіжних послуг та надавачів таких послуг – Закон чітко визначає основні види платіжних послуг, серед яких є як фінансові, так і нефінансові. Для електронної комерції особливо важливі: послуга з ініціювання платіжної операції (PIS - Payment Initiation Service), послуга з надання відомостей з рахунків (AIS - Account Information Service), що дає можливість третім особам (надавачам послуг з надання відомостей з рахунків) з дозволу клієнта отримувати консолідовану інформацію про його банківські рахунки тощо;

2) урегульовано питання випуску електронних грошей та операції з ними, зокрема Закон деталізує правила випуску та обігу електронних грошей (наприклад, кошти на електронних гаманцях), що є важливою цифровою платіжною технологією для онлайн-покупок;

3) уведено нові категорії надавачів платіжних послуг, до яких, крім банків, віднесені: платіжні установи, установи електронних грошей, оператори поштового зв'язку, філії іноземних платіжних установ та ін.;

4) визначено надавачів послуг з ініціювання платіжної операції та надавачів послуг з надання відомостей з рахунків, що стимулює конкуренцію на ринку платіжних послуг та може призвести до появи нових, зручніших та дешевших платіжних рішень для електронної комерції;

5) запровадження концепції відкритого Банкінгу (Open Banking) – Закон закладає правову основу для цієї концепції. Відкритий банкінг передбачає, що банки зобов'язані за згодою клієнта надавати доступ до інформації про його рахунки та дозволяти ініціювати платежі третім сторонам (стороннім провайдерам платіжних послуг) через захищені API (інтерфейси прикладного програмування). Указана ініціатива дозволить інтегрувати платіжні сервіси безпосередньо в платформи електронної комерції, зменшити кількість кроків при оплаті, покращити клієнтський досвід, а також відкрити шлях для інноваційних фінансових продуктів та сервісів, побудованих на даних;

6) урегульовано право Національного банку України створювати та управляти платформою для тестування інноваційних платіжних послуг, технологій та інструментів у контрольованому середовищі, що є надзвичайно важливим для розвитку новітніх технологій в електронній комерції. Компанії, що розробляють інноваційні платіжні рішення (наприклад, на основі ШІ для боротьби з шахрайством, біометричної автентифікації, або інтеграції блокчейну для розрахунків), можуть тестувати їх без повного дотримання всіх регуляторних вимог, що прискорює їхнє виведення на ринок;

7) посилення захисту користувачів платіжних послуг через встановлення підвищених вимог до інформаційної безпеки та захисту персональних даних користувачів платіжних послуг, включаючи обов'язкову сильну автентифікацію клієнта для певних типів операцій. Це сприяє підвищенню довіри споживачів до онлайн-платежів, що є критично важливим для електронної комерції. Хоча вимоги до автентифікації можуть додати один крок до процесу оплати, вони значно знижують ризики шахрайства.

Таким чином, Закон України «Про платіжні послуги» став фундаментальним для розвитку цифрових технологій в електронній комерції. Він не лише модернізує платіжну інфраструктуру, а й створює правове підґрунтя для появи нових, інноваційних платіжних сервісів, підвищує їхню безпеку та сприяє інтеграції українського платіжного ринку з європейським. Це прямо впливає на

зручність, безпеку та вартість онлайн-платежів, що є ключовими для динамічного розвитку електронної комерції в Україні.

Разом з тим, у сфері правового регулювання використання цифрових технологій в електронній комерції все ще існують деякі проблемні питання, що полягають у: фрагментарності регулювання через відсутність комплексних законів для ІІІ та інших новітніх технологій; відставанні від технологій, оскільки законодавчі процеси повільніші за темпи технологічного розвитку; юрисдикційних викликах, зумовлених труднощами застосування національних норм до транскордонних операцій у цифровій сфері; невизначеності відповідальності через те, що питання відповідальності за дії, що здійснюються за допомогою нових технологій тощо.

Для ефективного регулювання необхідний системний підхід, що включає розробку рамкових законів, детальну підзаконну базу, а також активну співпрацю з міжнародними організаціями для впровадження найкращих світових практик.

Висновки. Узагальнюючи, дослідження підтверджує, що правове регулювання електронної комерції в умовах глобалізації перебуває у стані постійної еволюції, зумовленої прискореною цифровізацією та стрімким розвитком новітніх технологій, зокрема штучного інтелекту та блокчейну. Існуючі національні законодавства, включаючи українське, демонструють прагнення до адаптації, що підтверджується прийняттям законів України «Про віртуальні активи» та «Про платіжні послуги», а також ініціативою «Дія.City». Однак, фрагментарність, відставання від технологічного прогресу та складності юрисдикційного характеру у транскордонних операціях залишаються основними викликами. Ефективне вирішення цих проблем вимагає подальшої гармонізації та уніфікації міжнародних підходів, розробки комплексних законодавчих актів для ІІІ та інших інноваційних технологій, а також посилення захисту прав споживачів та кібербезпеки в умовах зростаючих глобальних ризиків. Розробка пропозицій у цій сфері може стати напрямком наступних наукових пошуків з указаної проблематики.

Список літератури:

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
2. Цивільний кодекс України від 6.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
3. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
4. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
5. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n534> (дата звернення: 25.07.2025).
6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
7. Юрченко М. М., Костова Н. І. Міжнародно-правове забезпечення електронної комерції в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 213–218.
8. Крегул Ю., Батрименко В., Батрименко В. Правове регулювання міжнародної електронної комерції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 136–147.
9. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15.07.2021 № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text> (дата звернення: 25.07.2025).
10. Еннан Р. Правовідносини у сфері електронної комерції: досвід Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2019. № 1. С. 87–92.
11. Смірнов І. С. Регулювання конфіденційності у епоху блокчейну: правові аспекти та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 340–343.
12. Ніколашин А. О. Розвиток правового регулювання технології блокчейн в Україні. *Dig Eco*. 2021. С. 142–144.
13. Тополевський Р. Б., Дзюбіна А. В., Дзюбіна К. О. Правові засади ведення електронного бізнесу в Україні у контексті юридичної футурології. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 2. С. 44–47.

**Puka M. P. THE IMPACT OF DIGITIZATION AND NEW TECHNOLOGIES
ON THE FORMATION OF LEGAL FRAMEWORK FOR ELECTRONIC COMMERCE
IN THE GLOBAL CONTEXT**

The article identifies the main areas of influence of widespread digitalization and the introduction of new technologies on the formation of the legal foundations of e-commerce in a global context. The study covers the analysis of national legislation in the field of regulation of e-commerce in the digital economy. In particular, the author examines how digital technologies affect key aspects of legal regulation, including the conclusion and execution of electronic contracts, identification of parties, protection of personal data and cybersecurity, as well as dispute resolution in cross-border operations.

The article pays special attention to the impact of blockchain technologies on the transparency and reliability of electronic transactions, the potential of smart contracts to automate legal relations and the challenges facing the legislator in terms of their legal recognition. The role of artificial intelligence in the personalization of services, process automation and data collection is also analyzed, which raises new questions about liability, non-discrimination and ethical aspects of its application in e-commerce.

The article reveals the problems of jurisdiction and extraterritorial application of national norms in the context of the global nature of electronic commerce. The initiatives of national regulators aimed at harmonizing legislation and developing approaches to regulating new digital phenomena consistent with international law are considered. Based on the conducted scientific analysis, directions for further development of legal mechanisms are proposed that would correspond to dynamic changes in the field of digital technologies and contribute to the sustainable development of electronic commerce in a global context. The conclusions of the article are relevant for legislators, lawyers, entrepreneurs and researchers interested in understanding the legal aspects of modern digital transformation.

Key words: digitalization, new technologies, global dimension, legal framework, e-commerce.

Дата надходження статті: 05.09.2025

Дата прийняття статті: 20.10.2025

Опубліковано: 15.12.2025